

Bàn về Giáo Dục

Nguyễn Đình Cống

Nghe các cụ và anh chị em bàn về Triết lý giáo dục thấy to tát quá, quan trọng quá. Tôi chỉ xin bàn về những vấn đề chung chung của giáo dục (GD). May ra cô đọng lại những nội dung đó sẽ có thể tìm ra triết lý GD cũng nên.

Tôi tự cho mình là một kẻ thất phu có tâm huyết với GD. Xem lại thấy từ khi nghỉ hưu đến giờ, tôi đã viết khoảng ba chục bài các loại về GD. Từ thư gửi Quốc hội, các Bộ trưởng GD đến bài báo, bài phản biện. Bây giờ không nghĩ ra thêm được điều gì mới, chỉ xin tóm tắt lại những ý chính đã viết trong hơn chục năm qua để trao đổi cùng các cụ, các anh chị em. Những thành tích tốt đẹp của GD cũng như tình trạng nhem nhuốc đã được nhiều người biết rõ và đề cập, viết bài này tôi xin không bàn đến (để tránh cho bài quá dài).

Từ năm 1945 đến nay có thể chia sự phát triển của GD làm hai thời kỳ lớn, lấy năm 1975 làm mốc. Trước 1975 GD ở cả hai miền Bắc và Nam, tuy theo hai hệ thống khác nhau, nhưng phát triển bình thường, mà ở Miền Nam hình như có được thành tựu khá hơn. Ở Miền Bắc GS Nguyễn Văn Huyền (1905 - 1975), người không phải đảng viên cộng sản, giữ chức Bộ trưởng Bộ GD trong 27 năm, và GS Tạ Quang Bửu (1910-1986), một người từng hợp tác với chính phủ Trần Trọng Kim, giữ chức Bộ trưởng Bộ Đại học từ đầu (năm 1965). Dưới thời của hai Bộ trưởng Huyền và Bửu nền GD phát triển lành mạnh.

Sau 1975, từ thời Bộ trưởng Nguyễn Thị Bình trở đi mới sinh ra lăm chuyện và nền GD bị chệch hướng, phạm nhiều sai lầm. Nguyên nhân do kém trí tuệ, lòng tham và sự độc quyền của lãnh đạo nhà nước là chủ yếu, của lãnh đạo bộ GD là thứ yếu và của những người chịu trách nhiệm. Sự kém trí tuệ thể hiện ra ở chỗ vừa coi nhẹ sự hoạt động của GD vừa chính trị hóa nền GD. Còn từ đâu sinh ra sự kém trí tuệ, lòng tham và sự độc quyền đó thì cũng đã tương đối rõ, nhưng cần nghiên cứu thêm. Lãnh đạo nhà nước coi nhẹ hoạt động GD vì cho rằng nó dễ hơn quân sự, kinh tế, ngoại giao, công an v...v... Và người dân được hưởng quyền lợi về GD như được chia chữ (Ai cũng có cơm ăn áo mặc, ai cũng được học hành). Từ sự coi nhẹ và hiểu sai này mà hạ thấp vai trò Bộ trưởng GD, để dãi trong việc dùng một số Bộ trưởng thiếu năng lực. Bộ trưởng GD đúng ra phải là một người có trí tuệ cao về xã hội và nhân văn, lại am hiểu về GD phổ thông chứ không nên là nhà khoa học chung chung, giỏi về khoa học tự nhiên hoặc kỹ thuật mà yếu về nhân văn, xã hội hoặc là người có hoạt động chính trị mà kém cả hai thứ đó. Bộ trưởng kém năng lực nên dễ xảy ra nhiều sai lầm trong quản lý.

Lãnh đạo nhà nước và Quốc hội phải chịu trách nhiệm về việc đề cử những Bộ trưởng kém năng lực như vậy. Kém trí tuệ thể hiện trong đường lối tuyển chọn và trả lương cho cán bộ, dựa vào bằng cấp là chủ yếu chứ ít dựa vào kết quả công việc. Sự kém trí tuệ còn dẫn lãnh đạo đất nước đến chỗ mắc vào âm mưu thâm độc của Trung cộng trong việc hủy hoại tầng lớp tinh hoa của dân tộc. Trong khi Trung cộng rất quan tâm đến tầng lớp tinh hoa của họ thì lại xúi dục, bày mưu và trấn yểm để người Việt không thể phát triển trí thức bậc cao. Kém trí tuệ của lãnh đạo Bộ GD thể hiện rõ nhất trong việc quản lý hành chính và làm chương trình cùng sách giáo khoa. Nền hành chính của GD quá nặng nề trong việc quản lý giáo viên, biến một số công việc mà giáo viên phải làm thành lao động khổ sai hơn là lao động sáng tạo. Không kịp thời phát hiện và chấn chỉnh việc dạy thêm, để nó trở thành như một thứ bệnh dịch.

Làm chương trình và biên soạn sách giáo khoa cho phổ thông đáng ra để cho một số giáo viên giỏi, có kinh nghiệm sư phạm phổ thông thực hiện và mỗi cuốn sách chỉ do một hai người phụ trách. Thế nhưng việc đó chủ yếu được giao cho các giáo sư đại học và mỗi quyển có nhiều tác giả. Những người này giỏi khoa học đến đâu thì chưa biết nhưng kém về sư phạm phổ thông, họ thiếu hiểu biết về nhận thức chung, mỗi người chủ yếu biết chuyên sâu của mình. Phải chăng nhân cơ hội này họ được chia phần danh và lợi, mặc cho học sinh và giáo viên khốn khổ với chương trình và sách do họ soạn ra. Đó là một chương trình quá nặng, môn nào cũng quá nặng. Chương trình như thế là dành cho những học sinh xuất sắc như họ trước đây chứ không phải cho học sinh trung bình, mà phần lớn là những thứ không cần thiết. Những người soạn chương trình có lòng tốt, muốn cho học sinh VN đạt trình độ cao nhưng đó là lòng tốt do kém trí tuệ tạo ra.

Sự quá tải về chương trình còn do yêu cầu "Phát triển toàn diện con người Việt Nam". Phải chăng đây cũng là lòng tham hoặc lòng tốt do thiếu hiểu biết.

- Chính trị hóa nền GD thể hiện ở mục tiêu, tính chất, nguyên lý, được ghi trong Luật GD, như là: "Nền GD Việt Nam là nền GD xã hội chủ nghĩa, lấy chủ nghĩa Mác - Lê nin và tư tưởng Hồ Chí Minh làm nền

tăng, coi trọng GD tư tưởng, đào tạo con người trung thành với chủ nghĩa xã hội”. Ngoài ra trong các văn kiện còn nói đến việc đào tạo những chiến sĩ cách mạng cho đời sau, những người có lập trường giai cấp, trung thành với Đảng CS, học là để phục vụ Đảng, phục vụ nhân dân, xem GD như công cụ của đảng và nhà nước.

- Chính trị hóa nền giáo dục dẫn đến hạ thấp vai trò của người học và người dạy là hai chủ thể của GD, đề lên quá cao vai trò của người lãnh đạo, làm lệch lạc trong chương trình và nội dung môn học, làm sai lệch về mục tiêu và phương pháp, mang lại lợi ít hại nhiều.

Lòng tham trong GD thể hiện chủ yếu ở chỗ tham danh tiếng, để được khen là chế độ ưu việt, lại cũng để thực hiện việc chia chữ như là một quyền lợi mà phát triển về số lượng trường học nhanh quá, nền kinh tế không theo kịp để phục vụ, từ đó hạ thấp chất lượng giáo viên (chạy đua cùng sào), làm bản cứng hóa đời sống của họ, nhiều tiêu cực nảy sinh do tình trạng này. Truyền thống đề cao người có bằng cấp kết hợp với lòng tham danh tiếng đã tạo ra hàng vạn trí thức dỏm, hữu danh vô thực, hủy hoại vai trò của trí thức chân chính. Việc lập ra các chương trình quá nặng cũng thể hiện lòng tham ở dạng khác. Về vật chất, nhà nước đầu tư không ít tài chính cho các cơ sở trường học và các dự án GD, nhưng phần lớn lọt vào túi tham của một số người có chức quyền và tạo ra những lãng phí lớn.

Sự độc quyền toàn trị trong hệ thống chuyên chính đã tạo ra nhiều tai họa cho xã hội mà chủ yếu là tham nhũng, mua quan bán chức, cửa quyền. Tinh thần của cách mạng vô sản và nền công an trị đã tạo nên thói quen bạo lực trong xã hội và lây lan vào nhà trường. GD rất khó tránh khỏi những bê bối đó. Làm sao mà GD giữ mình cho sạch được trong một vũng lầy, đó là chưa nói đến một số thói hư tật xấu của GD và xã hội kết hợp với nhau như phong trào thi đua tạo thành tích dỏm, động lực của dối trá. Rồi cũng vì độc quyền của lãnh đạo mà để cho quyền hạn của những người quản lý GD từ Bộ đến trường quá lớn so với trách nhiệm. Ở nhiều địa phương, nhiều trường quan hệ giữa một số giáo viên và hiệu trưởng, trưởng phòng GD thiếu hẳn sự kính trọng và hợp tác.

Chính vì những lý do trên đây mà phương châm “GD là quốc sách hàng đầu” chỉ vạch ra cho có chuyện rồi để cho GD cứ tuột dốc thoải mái. Lúc thấy GD nguy khốn, Trung ương Đảng bèn ra nghị quyết số 29 (ngày 4/11/2013) về đổi mới căn bản và toàn diện nền GD. NQ 29 được ĐCS tuyên truyền và đánh giá cao, nhưng thực chất cũng chỉ là một tập hợp ngôn từ với nhiều câu sáo rỗng và nhiều khẩu hiệu. Nó được soạn ra và ban hành để thỏa mãn một ý đồ hoang tưởng nào đó chứ có rất ít giá trị thực tế. Sau khi NQ 29 được ban hành tôi đã viết thư ngỏ gửi Quốc hội và TƯ Đảng trình bày rằng việc to lớn như thế chưa thể nào làm được vì ngoài nghị quyết, chương trình, kế hoạch (toàn là thứ trên giấy) và tài chính ra thì còn thiếu hai nhân tố quan trọng hàng đầu. Nếu cứ liều mà tiến hành thì chỉ tiêu tốn công sức và tiền của để thay vài điều sai lầm này bằng các điều sai khác mà thôi. Chỉ nên chọn vài việc cần thiết làm trước như là biện pháp tình thế. Quả là thực tế đã diễn ra gần như vậy, nghĩa là chỉ lấy cái sai mới thay vào cái sai cũ.

Tám năm trôi qua từ khi có NQ 29, bây giờ Đảng và Nhà nước hình như đang mệt mỏi chứng kiến cảnh giáo dục, đạo đức và văn hóa đang xuống cấp. Cũng cố gắng có vài hoạt động lên gân. Ngày 6/5/2021 Thủ tướng mới làm việc với Bộ trưởng GD mới để nghe báo cáo về 8 nhiệm vụ trọng tâm và chỉ đạo phương hướng, ngày 26/9 Thủ tướng lại nêu cao việc **học thật, thi thật, nhân tài thật**, ngày 21/11 Ủy ban của Quốc hội họp bàn về Văn hóa học đường, ngày 24/11 Tuyên huấn của Đảng họp ở Hội trường Diên Hồng bàn về chấn hưng văn hóa. Rồi báo chí rầm rộ đưa ra thảo luận việc nên bỏ hay giữ câu “Tiên học lễ, hậu học văn”. Trong tình hình đó một vài cụ và anh chị em xướng lên việc tìm cho ra “Triết lý GD”.

Tôi nghĩ, tìm được, thống nhất được thì tốt, nhưng hơi khó. Thống nhất được giữa các cụ và anh chị em đã khó rồi, mà thống nhất với lãnh đạo Bộ GD, với Quốc hội, với Tuyên huấn của Đảng còn khó hơn. Dù cho tìm ra được một triết lý thật hay thì cũng tạm để đó mà ngắm, mà tự sướng với nhau trong thời gian ngắn, giống như nhiều người đã tự sướng sau khi có NQ về Giáo dục là Quốc sách hàng đầu mà thôi.

Để một việc, dù hay và tốt đến mấy được thực hiện cho toàn quốc toàn dân thì việc đó phải được biến thành nhận thức sâu sắc và tình cảm mãnh liệt của những người lãnh đạo cao nhất. Những người đó cần có lương tri để tiếp nhận những ý kiến hợp tình hợp lý của các cụ và của anh chị em. Việc này là quá khó.

Trước khi bàn sâu vào Triết lý GD cần trả lời câu hỏi sau, trả lời xong mới bàn tiếp được. Câu hỏi là : Quan hệ giữa GD và Chính trị nên như thế nào? Có nhiều ý kiến cho rằng cần phi chính trị hóa GD. Hình như ông Nguyễn Trần Bạt (1944-2020) là người Việt ở trong nước viết câu đó ra giấy trắng mực đen đầu tiên. Theo tôi Triết lý GD hay Mục đích của GD là gần giống nhau, liên quan đến cá nhân và cộng đồng. Giữa hai đối tượng này có sự thống nhất và mâu thuẫn chứ không hoàn toàn đồng nhất, vì vậy nên đặt trọng tâm vào đối tượng nào. A- Để phát triển cá nhân và từ đó sẽ có tác động đến cộng đồng. Một đất nước muốn hóa hổ hóa rồng trước hết cần có nhiều người giỏi. B- Để phục vụ quyền lợi cộng đồng, bảo vệ chế độ. Lúc này GD hướng vào việc đào tạo nhân lực là chính.

Có một tư tưởng, mới nghe qua thì thấy rất hay, rất hợp với mong muốn mọi người, đó là GD nhằm làm cho dân giàu, nước mạnh, làm cho đất nước được xếp thứ hạng cao, sánh vai cùng các cường quốc năm châu. Nhưng nghĩ kỹ lại mới thấy đó là lòng tham danh tiếng của những người ưa thích sĩ diện hoặc kiêu ngạo. Đất nước được nổi tiếng trên thế giới thì những người cầm đầu nhà nước được tiếng khen còn đại đa số nhân dân không mấy khi cần đến nó. Họ cần những thứ bình dị và quan trọng hơn. Xin hãy cứ nghĩ đơn giản rằng GD cổ mà đào tạo ra những con người tự do, có trí tuệ, có đạo đức, có bản lĩnh. Những con người đó góp phần tạo nên hạnh phúc cho cộng đồng. Tự do và hạnh phúc cho mỗi người và cho toàn dân, đó là cái đích cuối cùng cần nhắm tới của GD và mọi hoạt động.

Nguyễn Đình Cống